Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 55, Aralık 2021, s. 53-65

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.53987>

Doç. Dr. Abdullah Burhan BAHÇE

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, abdullah.bahce@dpu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4730-1332

Taleh MAMMADOV

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi, talehsekili55@gmail.com

ORCID: 0000-0002-8142-9962

COVID-19 PANDEMİSİNİN AZERBAYCAN ÜZERİNDEKİ SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLERİ

Özet

Koronavirüs pandemisi II. Dünya Savaşı'ndan günümüze insanların yaşadığı en büyük küresel sağlık felaketi olarak kabul edilmektedir. Aralık 2019 sonlarında ilk kez Çin'in Wuhan şehrinde görülen yeni bir bulaşıcı solunum yolu hastalığı ortaya çıkmış ve bu hastalığa DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) tarafından COVID-19 (koronavirüs hastalığı 2019) adı verilmiştir. COVID-19 salgını dünyada 4,5 milyondan fazla insanın ölümüne ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde işsizlik, enflasyonun yükselmesine ve refah kaybına yol açmıştır. Henüz kesin bir ilacı bulunmayan ve hızla yayılmaya devam eden virüs, devletlerin OHAL ilan ederek aldıkları tedbirler sayesinde azalsa bile, ekonomi üzerinde ciddi baskılar oluşturmaktadır.

Çalışmamızda Azerbaycan devletinin ilk COVID-19 vakası tespit edilmesinden günümüze kadar alınan başarılı tedbirleri ve koronavirüsün Azerbaycan ekonomisinde GSYH büyüme, enflasyon ve işsizliğe etkileri hakkında analizlerde bulunularak pandemiden etkilenmiş olan Azerbaycan ekonomisinin canlanması için kabul edilen ekonomik kalkınma paketi hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar kelimeler: COVID-19, GSYH, İşsizlik, Enflasyon, Pandeminin Azerbaycan ekonomisine etkileri.

SOCIAL AND ECONOMIC EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON AZERBAIJAN

Abstract

The coronavirus pandemic is recognized as the greatest global health disaster experienced by humans since World War II. A new infectious respiratory disease, first seen in Wuhan, China, at the end of December 2019, emerged and this disease was named COVID-19 (coronavirus disease 2019) by WHO (World Health Organization). The COVID-19 epidemic has led to the death of more than 4.5 million people in the world and to unemployment, inflation and loss of welfare in developed and developing countries. The virus, which does not have a definite cure yet and continues to spread rapidly, creates serious pressures on the economy, even if it decreases thanks to the measures taken by the states by declaring the state of emergency.

In our study, the successful measures taken by the Azerbaijan state since the detection of the first COVID-19 case and the effects of coronavirus on GDP growth, inflation and unemployment in the Azerbaijan economy will be analyzed and information will be given about the economic development package accepted for the revival of the Azerbaijani economy, which was affected by the pandemic.

Keywords: COVID-19, GDP, Unemployment, Inflation, The effects of the pandemic on the economy of Azerbaijan.

1. Azerbaycan'da COVID-19 pandemisinin gelişimi ve alınan etkili tedbirler

Yeni koronavirüs hastalığı (COVID-19), Çin'in Wuhan eyaletinde 2019 Aralık ayı sonlarına doğru solunum yolu (öksürük, ateş ve nefes darlığı) ile yayılan ve bazı hasta gruplarında yapılan araştırmalar sonucu 13 Ocak 2020'de tanımlanmış olan bir virüstür. Salgın başlarda deniz ürünleri ve hayvan pazarlarında bulunanlarda tespit edilmiştir. Daha sonraları ise, insandan insana yayılarak başta Wuhan olmak üzere Çin Halk Cumhuriyeti'nin diğer illerine ve diğer ülkelere yayılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu, 2020). Amerika Birleşik Devletleri'nde ilk teyit edilen vaka 19 Ocak'ta tespit edilmiş ve Amerika Birleşik Devletleri'nde COVID-19 ile ilgili ilk kaydedilen ölüm 7 Ocak'ta bildirilmiştir. Azerbaycan'da ise ilk vaka 28.02.2020 tarihinde görülmüştür. Rus vatandaşı olan hastanın İran'dan Azerbaycan'a gelirken hasta olduğu tespit edilmiş ve ülkede daha sonra ikinci hasta doğrulanarak bunların İran'dan dönen Azerbaycan vatandaşları olduğu tespit edilerek hepsinin izole edilmesi sağlanmıştır. Aynı gün içinde Azerbaycan, İran ile sınırlarını iki haftalığına kapatma kararı almıştır (www.aa.com.tr, 2020). 4 Mart'ta Azerbaycan, İran'dan gelen kamyonları ve ithalatı yasaklamıştır. 2 Mart'ta COVID-19 enfeksiyonunun yayılmasını önlemek, bu alanda alınan önlemlerin etkinliğini artırmak ve tıbbi önlemeyi güçlendirmek için 3-9 Mart tarihleri arasında ülkedeki tüm eğitim kurumları ve ilgili diğer faaliyetler askıya alınmıştır. Dezenfeksiyon ve diğer önleyici tedbirler alınarak, ilgili tarih daha sonra 27 Mart'a kadar uzatılmıştır. 12 Mart'ta COVID-19 teşhisi konan bir kadın hayatını kaybetmiş ve bu, Azerbaycan'da koronavirüsten kaynaklı ilk ölüm olarak kaydedilmiştir. 13 Mart'ta Azerbaycan

Başbakanı Ali Asadov'un Gürcü mevkidaşı Giorgi Gaharia ile yaptığı telefon görüşmesinin ardından Azerbaycan, Gürcistan sınırını 10 gün süreyle kapatmıştır. 14 Mart'ta Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ve Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan telefonla görüşerek koronavirüse karşı alınan tedbirler kapsamında karşılıklı kargo hariç karar ve hava taşımacılığının durdurulmasına karar verilmiştir (Haberturk, 2020). 22 Mart'tan itibaren Azerbaycan'da faaliyet gösteren kafe, restoran, internet kulüpleri ve diğer halka açık yemek işletmelerinin çalışma saatleri 09:00-15:00 saatleri arasında belirlenmiştir. 31 Mart'ta Azerbaycan'da ulusal karantina ilan edilmiş ve halk geneline 20 Nisan'a kadar sokağa çıkma yasağı getirilmiştir. 2 Nisan'da hayati hizmetleri (acil tıbbi bakım, gıda ve diğer mal veya ilaçlar) alabilmek açısından ikamet ettikleri yerden ayrılmak için SMS izni alma zorunluluğu getirilmiş, ancak yaşamı ve sağlığı doğrudan tehdit eden bir durumda ikamet edilen yerden ayrılmak için SMS gönderimine gerek olmadığı için 5 Ağustos 2020 tarihinde SMS izni alma zorunluluğu kaldırılmıştır (Wikipedia, 2020). Günümüzde halen Azerbaycan'da toplu alanlarda maske takma zorunluluğu bulunmaktadır ve kafe, restoran, eğlence merkezleri ve üniversitelere girişte COVID-19 pasaportu zorunluğu getirilmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulunun 26 Mayıs 2021 tarih ve 151 sayılı Kararına göre, 1 Temmuz 2021 tarihinden itibaren, Azerbaycan'da çalışan personelin (geçici çalışanlar dâhil), COVID-19 pasaport gerekliliklerinin uygulandığı yerlerde çalışanların en az %80'inin COVID-19 pasaport sahibi olması zorunludur. Festivalde, eğlence merkezlerinde görev yapan personel (müzisyenler hariç) tarafından tıbbi maske, eldiven ve diğer kişisel koruyucu ekipmanların kullanılması zorunludur (Azerbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, 2021).

Azerbaycan pandemi başladığı zamandan günümüze kadar her zaman Dünya Sağlık Örgütü ile iş birliği içerisinde olmuştur. Azerbaycan örgüte 5 milyon dolar para ayırmıştır ve COVID-19 ile mücadelede Azerbaycan'a gelen heyet pandemi ile mücadelenin etkili şekilde yürütüldüğünü ve Azerbaycan'ın pandemi ile mücadelede örnek olduğunu gösteren duyurular yapılmıştır (Avrasiya Ekonomik İlişkiler Derneği, 2020). Tablo 1'de Azerbaycan'ın komşu ülkelere nazaran COVID-19 ile mücadelede oldukça etkin bir tutum sergilediği vaka, ölüm ve iyileşen sayılarından ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: Azerbaycan'a komşu ülkelerin 10.10.2021 tarihli toplam (vaka, ölüm ve iyileşen) kişi sayısı

Ülke	Toplam Vaka	Toplam Ölüm	Toplam İyileşenler
Azerbaycan	491,147	6,654	471,980
Rusya	7,746,718	215,453	6,840,845
Türkiye	7,416,182	65,984	6,867,704
Gürcistan	643,053	9,246	600,524
İran	5,691,634	122,370	5,201,515
Ermenistan	272,354	5,549	248,267

Kaynak: (worldometers.info, 2021)

Grafik 1: Azerbaycan'da COVID-19 hastalığı geçiren kişi sayıları haftalık

Kaynak: (KoronaVirus info, 2021)

Yukarıdaki Grafik 1'de Azerbaycan'ın salgın başladığından bu yana 83 haftalık süre zarfında COVID-19 hastalığına yakalanan kişi sayıları hakkında bilgi verilmiştir. Başlarda Azerbaycan Cumhuriyeti'nin aldığı etkili tedbirlerden dolayı ülkede hastalığın hızlı ilerlemesinin önüne geçildiği görülmekte, ancak ekonomik zorluklar yüzünden genel halk karantinasında esnetilmeye gidildiği için ve bunun da yeni vaka sayılarında artış yaşanmasına neden olduğu ifade edilebilmektedir.

Azerbaycan'da koronavirüse yakalanan kişiler arasında yaş ortalaması en yüksek oranın 30-39 yaş aralığında olan kişiler olduğu ve en düşük oranın ise 80 yaş üstü kişilerde ve 0-9 yaş arası çocuklarda hastalığın kayda alındığı gözlemlenmiştir. Son zamanlarda hasta sayısında azalmaların sebeplerinden birisinin de aşılanmanın hızlı bir şekilde yapılması olduğu ifade edilebilmektedir. Resmi kayıtlara göre 05.10.2021 tarihine kadar vurulan aşı sayısı 8.795.572 olmuştur. Bunlardan bir doz aşı olan sayısı 4.824.323 kişi ve iki doz aşı olan sayısı 3.971.249 kişi olmuştur (KoronaVirus info, 2021).

Sonuç olarak ifade edilirse; 10.10.2021 tarihine kadar dünya genelinde toplamda 238,378,460 kişinin COVID-19 hastalığına yakalandığı, 4,863,181 kişinin hayatını kaybettiği ve 215,508,189 kişinin hastalıktan kurtulduğu kaydedilmiştir. Azerbaycan'da 10.10.2021 tarihine kadar toplamda 491,147 vakanın tespit edildiği, 6,654 kişinin hayatını kaybettiği ve 471,980 kişinin hastalığı yendiği kaydedilmiştir (KoronaVirus info, 2021).

2. Azerbaycan ekonomisi ve COVID-19 salgınının Azerbaycan'daki ekonomik etkileri

Başarılı ekonominin en gerekli göstergelerinden biri hızlı ekonomik büyümedir. Bu bağlamda tüm ülkeler ekonomik büyümeye gereken önemi vermekte ve bunu bir hedef olarak görmektedir. Ekonomik büyüme, basitçe, toplum veya kişi başına üretilen mal ve hizmet miktarındaki artış olarak tanımlanabilmektedir. Ortaya çıkan yükselişin sağlam büyüme olarak nitelendirilebilmesi için bu artışın sürekli olması ve geçici olmaması gerekir. Bu artışların

gerçekleşmesi için, bir ülkenin üretim potansiyelinin uzun vadeye yayılması veya daha verimli kullanılması gerekir (Murat & Yılmaz Eser, 2013, s. 92).

Tablo 2: Yıllara göre Azerbaycan'a komşu ülkelerin 2019-2021 GSYH değişim oranları (%)

Ülke	2019 (%)	2020 (%)	2021 (%)
Gürcistan	5	-6,1	3,5
Rusya	2	-3,1	3,8
Türkiye	0,9	1,8	6
İran	-6,8	1,5	2,5
Ermenistan	7,6	-7,6	1

Kaynak: (International Monetary Fund, 2021)

Grafik 2: Yıllara göre Azerbaycan'ın GSYH değişim oranı %: 1993-2021

Kaynak: (IMF, World Economic Outlook Database , 2021)

Tablo 2’de 1993-2021 yılları arası Azerbaycan Cumhuriyeti’nin yıllara göre GSYH değişim oranları hakkında bilgi verilmiştir. Sovyetlerin çöküşünden dolayı yaşanan (1991-1996) Asya mali krizi ve 1991-1994 yılları arası devam eden Ermenistan Azerbaycan savaşının, Azerbaycan’ı çok ciddi ekonomik krize soktuğu ifade edilebilmektedir. Bilhassa SSCB döneminde sistemli biçimde cumhuriyetler arasında bağımlılığı genel manada zorunlu kılan ekonomik yapının ani çöküşünün, pazar ekonomisine geçiş sürecinde önemli sorunları da beraberinde getirdiği belirtilebilmektedir. Siyasi, hukuki ve ekonomik altyapı eksikliği, teknolojinin eskimesi, serbest piyasa modelinin bilinmemesi, Ermeni işgali nedeniyle toprak kaybı, milyonlarca insanın kendi ülkesinde mülteci olması vb. nedenlerle üretim durduğu gözlemlenmiştir. Savaştan sonra ortaya çıkan sorunlar ve dağılma nedeniyle, ekonomide büyük bir bozulmanın, dağılmanın ve bunun sonucunda da negatif büyümenin, yani düşük milli gelir ve yüksek enflasyonun yaşandığı vurgulanmaktadır (Bozkırlı, Karaca, & Aydoğdu, 2016, s. 22). Grafik 2’de IMF’nin Azerbaycan’ın 1993 yılında GSYH büyümesini %-23,1 olarak belirttiği

görülmektedir. 1995 yılında GSYH büyümesi % -13 olarak belirtilmiş, ancak savaş sonrası Azerbaycan'ın petrol ve karbon ihracatı sözleşmeleri yapmasının ve ülkeye yabancı sermayenin gelmesinin ekonomiyi canlandırdığı gözlemlenmektedir. 1997 yılında Azerbaycan'ın %8,9 oranı ile ciddi düzeyde artış gösterdiği görülmektedir. 2005 yılında Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattının açılmasının ardından Azerbaycan ekonomisine ciddi gelirler sağladığı ifade edilebilmektedir. 2004 yılında GSYH büyüme oranı %9,3 olan Azerbaycan, 2005 yılında %28, 2006 yılında özgürlük tarihinin en büyük büyüme oranı olan %34,5 ulaşmıştır. 2008 dünya krizinden Azerbaycan'ın da etkilendiği ve petrol fiyatlarındaki düşüşün GSYH'ye negatif etki ettiği ve azalmalara neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebeplerden dolayı 2008 yılında GSYH büyüme oranı %10,6 olurken, bu oran 2011 yılında %-1,6'ya kadar gerilemiştir. 2012 - 2019 yılları arası 2016 yılı haricinde Azerbaycan'da büyümenin dalgalı bir şekilde seyrettiği gözlemlenmektedir. 2020 yılında ülkede COVID-19'dan dolayı ilan edilen ulusal karantinanın ve petrol fiyatlarındaki ciddi düşüşlerin Azerbaycan'da GSYH oranında son 25 yılın en düşük %-4,3 seviyesine gerilemesine neden olduğu vurgulanmaktadır (www.markets.businessinsider.com, 2021).

Grafik 3'te, 1991-2020 yılları arası Azerbaycan'da enflasyonun oranları yansıtılmaktadır. 1991 yılında Azerbaycan özgürlüğünü tekrar kazandığında 1991-1994 yılları arası Azerbaycan Ermenistan arasında birinci Karabağ savaşı yaşanmıştır. Bu zaman aralığında Azerbaycan'da enflasyonun, bağımsızlık tarihinin en yüksek seviyesine ulaştığı ifade edilebilmektedir. Azerbaycan'ın hiper-enflasyon yaşadığı ve savaş döneminde ciddi oranda para basıldığı görülmektedir. 1992 yılında enflasyon %1012,3, 1993 yılında %1229,1, 1994 yılında en yüksek oran olan %1763,5 seviyesine ulaşmıştır. 1994 yılı sonunda Ermenistan ve Azerbaycan arasında ateşkes imzalanmasının ardından Azerbaycan Merkez Bankasının uyguladığı ciddi politikalar sayesinde 1995 yılında enflasyonun ciddi oranda gerileyerek %511,8'e indiği gözlemlenmektedir. IMF ile beraber hazırlanan istikrarlı kalkınma programları sayesinde bu oranın gittikçe azaldığı ve 1996 yılında enflasyonun %19,9, 1997 yılında %3,7, 1998 yılında %-0,8'e kadar gerilediği ve 2000 yılında tekrar yükselerek %1,8'e ulaştığı görülmektedir.

Grafik 3: Azerbaycan'da 1991-2020 yılları arası enflasyon (%)

Kaynak: (Azərbaycan Mərkəzi Bankı, 2021) Azerbaycan Merkez Bankası verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

2001-2008 yılları arasında enflasyonun yükseldiği ve 2008 yılı dünya krizi döneminde Azerbaycan'da enflasyonun 2000-2020 arasındaki en yüksek seviyeye ulaşarak %20,8 olduğu belirtilmektedir. Ancak Merkez Bankasının yürüttüğü istikrarlı para politikası sayesinde bu oranın 2009 yılında %1,5'e kadar gerilediği anlaşılmaktadır. 2012 yılında Azerbaycan'da enflasyon %1,1'e kadar gerilemiştir. 2015 yılında Azerbaycan'da yaşanan devalüasyondan dolayı 2014 yılında %1,4 olan enflasyonun ciddi oranda yükselerek 2015 yılında %4 seviyesine ulaştığı ifade edilebilmektedir. 2017 yılına kadar yükselmekte olan enflasyonun Merkez Bankasının yürüttüğü etkili para politikaları sayesinde 2018 yılında azalarak %2,3'e kadar gerilediği; ancak COVID-19 pandemisinden dolayı ülke genelinde ulusal karantina ilan edilmesinin, sınırların kapatılmasının, tedarik zincirlerindeki aksaklıklardan ve mal ve hizmetlere yönelik olan taleplerin yükselmesinin, 2019 yılı sonunda Azerbaycan'da enflasyonun yükselişe geçerek %2,6'ya ulaştığı ve bu oranın 2020 yılı sonunda %2,8'e kadar yükseldiği belirtilebilmektedir.

Grafik 4: 2020-2021 Yılları Azerbaycan'da aylık enflasyon oranları (%)

Kaynak: (Azərbaycan Mərkəzi Bankı, 2021) Azerbaycan Merkez Bankası

Grafik 4'te Azerbaycan'da 2020- 2021 yılları arası aylık enflasyon oranları hakkında bilgi verilmiştir. 2020 yılı verilerine baktığımızda Azerbaycan'da enflasyon oranının %2,7-%3 bandında seyrettiği gözlemlenmektedir. COVID-19 salgınına karşı uygulamaya konulan teşvik paketlerinin ve kamu destekli kredilerin ekonominin canlanmasını hızlandırmasına ve enflasyonun artmasına neden olduğu ifade edilebilmektedir. 2021 yılı Ocak ayında enflasyonun geçen yıla göre yükselerek %3,3'e yükseldiği ve Ağustos ayında %4,8'e kadar ulaştığı görülmektedir. Artan enflasyonla mücadele için 17 Eylül 2021 tarihinde Azerbaycan Merkez Bankası faiz oranını %6,25'den %6,50'ye yükseltmiştir (Azərbaycan Mərkəzi Bankı, 2021).

Grafik 5'te Azerbaycan'da 2019-2020 yılları arası enflasyondan etkilenen gıda ve tütün fiyatları hakkında bilgi verilmiştir. Koronavirüs pandemisi bağlamında sıkı bir karantina rejimi, sınırların kapanmasına, üretim tesislerinin kısmen kapatılmasına ve iş yerlerinin kapanmasına yol açarken, bu durumun gıda fiyatlarındaki artışın hızlanmasına neden olduğu belirtilebilmektedir. Azerbaycan devlet istatistik komitesinin verdiği bilgiye göre; 2020'de tüketici fiyat endeksi 2019'a göre yüzde %102,8, gıda ürünleri, içecek ve tütün ürünlerinde

yüzde %105,0, gıda dışı ürünlerde yüzde %101,3 artış teşkil etmiştir (Azerbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2021).

Grafik 5: Azerbaycan’da 2019-2020 yılları arası gıda, tütün fiyatları ve enflasyon (%)

Kaynak: (Azerbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2021) verilerinden yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur

3. COVID-19 pandemisinin Azerbaycan’da sosyal etkileri

COVID-19 salgını tüm dünyaya yayıldığında ve insanların evlerinden çıkmaları yasaklandığında, dünya genelinde ekonomik aktivitede şok bir durgunluk yaşanmıştır. Salgın nedeniyle kullanımı artan kolonya, yüz maskeleri, koruyucu giysiler, temizlik ürünleri, mallar, kurye hizmetleri ve internet gibi belirli sektörler hariç, insan hareketliliğine bağlı ulaşım, turizm ve spor sektörleri ile kongre, konferans, sinema, tiyatro, konser gibi insanların topluca gittikleri etkinlik sektörlerinde hayatın neredeyse durduğu ifade edilebilmektedir. Üretimdeki düşüşün doğal bir sonucu olarak ülkelerin işsizlik oranlarının arttığı; işsizliğin yükselmesinin ise azalan üretim ve azalan vergi gelirlerinden ilave insanların yoksullaşmasına ve psikolojik sorunlarının oluşmasına neden olduğu vurgulanmaktadır (Demir & Esen, 2021, s. 89).

Tablo 3: Azerbaycan’a komşu ilkelere işsizlik oranları 2019-2020 yılları arası

Ülke	2019	2020
Gürcistan	17,6	Veri yok
İran	10,7	10,8
Rusya	4,6	5,8
Türkiye	13,7	13,1
Ermenistan	18,9	24,2

Kaynak: (International Monetary Fund, 2021)

Grafik 6: 20010-2020 yılları arası Azerbaycan’da işsizlik

Kaynak: (IMF, World Economic Outlook Database , 2021)

Grafik 6’da Azerbaycanda 2010-2020 yılları arası işsizlik oranları verilmiştir. 2010 yılında %5,6 seviyesinde olan işsizlik oranında her yıl yeni iş yerlerinin açılması ile hafif azalmalar yaşandığı görülmekte ve bilindiği üzere ekonomik genişleme dönemlerinde işsizliğin azalması beklenirken, ekonomik gerileme dönemlerinde ise işsizliğin artması beklenmektedir.

Tablo 3 ve Grafik 6’daki göstergelerden anlaşıldığı üzere, COVID-19 pandemisi koşulları nedeniyle 2020’de işsizliğin artmaya başladığı ve Azerbaycan’da 2019 yılında %4,8 olan işsizlik oranının ciddi şekilde artarak 2020’de %6,5 seviyesine kadar yükseldiği görülmektedir. Resmi rakamlara göre Azerbaycan’da 2020 yılında işsiz sayısının 375 bin 900 kişi (159,900 erkek, 216,000 kadın) olduğu ve bu sayının bir önceki yıla göre 122 bin daha fazla olduğu belirtilebilmektedir. Örneğin Azerbaycan’da 2003 yılında işsiz kişi sayısının 400 bin 900 olduğu ve 2020 yılı işsizlik oranının 2003 yılından günümüze en yüksek işsizlik oranı olduğu vurgulanmaktadır. İlerleyen aylarda ekonomik faaliyetlerin yeniden başlaması nedeniyle işsizlik verileri bir miktar düşüş gösterse de bu oranların hala yüksek olduğu ifade edilebilmektedir. Son olarak değerlendirmek gerekirse; Azerbaycan’ın istihdam sorununun çözümü, yatırımların hızlandırılmasına ve yeni çalışma alanlarının oluşmasına bağlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda alınacak önlemlerin ise işsizliğin kontrol altına alınmasını mümkün kılacağı ifade edilebilmektedir (Azerbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi, 2021).

4. Azerbaycan’da COVID-19 pandemisinin olumsuz etkilerinin önlenmesi için yapılan ekonomik kalkınma ve destek paketi

Azerbaycan da diğer ülkeler gibi pandeminin meydana getirdiği ekonomik sorunlardan dolayı, ekonomisinin tekrar canlanması için farklı kalkınma programları geliştirmiştir. Bunlardan biri de 2,5 milyar manat (1,4 milyar dolar: 19.03.2020 dolar kuru 1\$- 1,70 AZN) değerinde ekonomi destek paketidir.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı’nın 19 Mart 2020 tarihli kararına göre, COVID-19 pandemisinin ve bunun sonucunda dünya enerji ve borsalarında meydana gelen keskin

dalgalanmaların ülke ekonomisi, makroekonomik istikrar üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak amacıyla destek paketi kabul edilmiştir (Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, 2021).

1. Pandemiden etkilenen bölgelerde 304 bin çalışanın maaşlarının ödenmesine yönelik mali destek programı (iş yerlerinin sayısının azalmaması için)

Faaliyet alanı	İşçi sayısı (bin kişi)
Sanayi	78,8
Hizmet	87
Ticaret	106,4
Nakliye diğer	7,8
Toplam	304,6

Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2021)

2. COVID-19 pandemisinden olumsuz etkilenen 292 bin küçük işletmeye mali destek

Dağılım	Çalışan sayı (bin kişi)	Vergi mükellefi sayısı
Şahıs işletmeleri	53,7	248,5
Diğer küçük işletmeler	3,3	43,9
Toplam	57,0	292,4

Kaynak: (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2021)

3. COVID-19 pandemisinden olumsuz etkilenen işletmelere vergi muafiyeti ve erteleme

- Belirli süreliğine küçük işletmelere vergi muafiyeti tanınması
- Vergi mükelleflerinin gelir ve kurumlar vergisinden belirli miktar veya sürede muafiyet verilmesi
- Belirli süre zarfında emlak ve arsa vergilerinden muaf olmak
- Kimi mükelleflerin belirli süreliğine KDV'den muaf tutulması
- Muaf faaliyet sektörleri için belirli süre zarfında cari vergilerin ödenmesinden muafiyet sağlanması
- 2019 sonuçlarına göre gelir ve kurumlar vergisi ödeme sürelerinin uzatılması
- Vergi beyannamesi verme süresinin ve vergi ödeme süresinin uzatılması
- Nüfusun yiyecek ve tıbbi gereksinimleri açısından önemli bazı ürünlerin belirli bir süre için KDV'den muaf tutulması (belirli ürünlerin ithalatında ve satışında KDV'den muafiyet)
- Nüfusun gıda, tıbbi ve diğer gereksinim duyulan ürünlere olan talebini kısa bir sürede ve daha esnek bir şekilde karşılamak amacıyla bu ürünlerin imalatı ile ilgili hammadde ve malzemelerin KDV'den muafiyetinin sağlanması
- Salgını önlemek için ilgili mükellefin ödediği yardımın KDV'si sıfır olarak belirlenmiştir.
- Gerçek ve tüzel kişiler tarafından Koronavirüs'le Mücadeleye Destek Fonu'na aktarılmış olan yardımların gelir ve kurumlar vergisinden düşülmesi (Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, 2021).

4. Pandemiden etkilenen bölgelerde faaliyette bulunan işletmelere yeni verilen banka kredileri için kredi garanti destek programı 500 milyon Manat (294 milyon dolar)

5. Pandemiden etkilenen bölgelerde faaliyette bulunan şirketlerin kredi portföyü için kredi garanti destek programı 1,0 milyar Manat (588 milyon dolar)
6. COVID-19 pandemisinden olumsuz etkilenen nüfuzun desteklenmesi
 - Sosyal yardım için fonların ayrılması (işsizlik ödeneği, sosyal yardım vb.)
 - Kamuda haksız yere işten çıkarmaların ve kadro küçülmelerinin önlenmesi, izne çıkarılanların ücretlerinin ödenmesinin sağlanması. Kapsanan kişi sayısı: 910.000
 - Özel sektör çalışanlarının sebepsiz yere işten çıkarılması ve kadro azaltılmasının önlenmesi amacıyla yasal düzenleme çerçevesinde gerekli çalışmaların gerçekleştirilmesi ve günlük denetimin yapılması. Kapsadığı kişi sayısı: 664.000
 - 50.000 ücretli sosyal iş kadrosu meydana getirilerek işsizlerin geçici istihdam edilebilmesi. Devlet İstihdam Servisinde kayıtlı işsiz vatandaşlara asgari geçim düzeyi miktarında ödeme sağlanması
 - (190 AZN) bir kerelik ödeme kapsadığı kişi sayısı: 200.000 (ancak bu sayı sonradan 600.000 kişiye yükseltilmiştir (www.konkret.az, 2020) ve her sert karantinada olan illere ve bölgelere tekrardan verilmiştir (www.sosial.gov.az, 2020)
 - İşsizlik Sigortası Fonu, BM Kalkınma Programı ve Dünya Bankası işbirliği kapsamında gerçekleştirilen kendini istihdam programının genişletilmesi ve uygulanmasının hızlandırılması. Kapsadığı kişi sayısı: 11.000
 - İşsizlik sigortası ödeme kapsamının genişletilmesi ve hızlı bir ödeme zinciri mekanizmasının geliştirilmesi. Kapsanan kişi sayısı: 20.000 (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2021).
7. Nüfuzun sosyal açıdan hassas kesimine mensup ailelerin üyeleri olan öğrencilerin öğrenim ücretlerini karşılamaya yönelik destek programı
8. İpotek garantisi ve kredi mekanizması için mali destek programı
9. Nüfuzun elektrik tüketimine yönelik ödemeler için destek programı, hanehalkı için elektrik kullanım sınırının 100 kwt/saat artışı.
10. Yolcu taşımacılığı faaliyet sektörleri için destek programı
11. Devlet arazi fonundan devlet arazisi veya mülk kiralayan, sanayi bölgelerinde faaliyette bulunan ve pandemiden zarar gören işyerlerinde 2020 yılı sonuna kadar kira ödemesi yapılmayacaktır
12. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin desteklenmesi hedefiyle kamu alımlarında milli mal ve hizmet alımına öncelik verilmesi
13. Yeni ekonomik ve mali gerçekleri yansıtacak makroekonomik politika çerçevesinin hazırlanması
14. Karantina rejimi sırasında salgından etkilenen bölgelerde faaliyet gösteren girişimcilerin borçlarının ödenmesi için kredi kuruluşlarına düzenleyici tatilin verilmesi (Nisan 2020)
15. 2020 yılı içerisinde döviz rejimi ve sermaye hareketliliği üzerinde etkinliğin artırılması ve denetimin güçlenmesi (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı, 2021).

SONUÇ

COVID-19 pandemisinin Azerbaycan Cumhuriyeti'ni hem ekonomik hem de sosyal yönden ciddi şekilde etkilediği belirtilebilmektedir. Azerbaycan Cumhuriyeti'ni etkileyen en önemli faktörlerden biri de hiç kuşkusuz pandemi neticesinde zorunlu olarak ülkede ulusal karantinanın ilan edilmesi ve sokağa çıkma yasakları olmuştur. Sosyal mesafe kuralları gereğince tiyatro, lokantalar, eğlence merkezlerinin kapanmasının Azerbaycan ekonomisini olumsuz etkilediği ve işsizliğin yükselmesine neden olduğu ifade edilebilmektedir. Sınırların kapatılmasının ise bir çok gıda fiyatlarında artışa ve enflasyonun yükselmesine neden olduğu ve bu çerçevede, pandemi nedeni ile kapanmaya gidilmesinin ve devletin pandemiden olumsuz etkilenen kesimlere, küçük ve orta işletmelere belirli süreliğine sağladığı vergi muafiyet ve indirimlerinin bütçe gelirlerine olumsuz etkilerinin olduğu vurgulanmaktadır.

Pandeminin en önemli etkilerinden bir diğeri de enflasyon ve enflasyona bağlı gıda fiyatlarının yükselmesidir. Veriler dikkate alındığında; 2019-2020 yılına kadar Azerbaycan'da enflasyonun hafif artışlar gösterdiği ve bu yıllar arasında enflasyon oranının %2,6- %3 arasında seyrettiği görülmektedir. 2021 yılı Ocak ayında ise %3,3 olan enflasyonun artış trendi sağlayarak 2021 yılı Ağustos döneminde %4,8 bandına kadar yükseldiği gözlemlenmektedir. Enflasyonla mücadele için merkez bankasının faiz artımına gitmesinin ise %6,25 olan faiz oranının %6,50 düzeyine yükseltilmesine neden olmuştur.

Pandemi nedeni ile karantina kararı alınmasının ve OHAL ilan edilmesinin bir çok iş yerlerinin ya tam ya da kısmen kapanmasına neden olduğu ve iş yerlerinin kapanmasının ise işsizliği ciddi oranda yükselttiği ve bu nedenle 2019 yılında %4,8 olan işsizlik oranının, 2020 yılında %6,5 seviyesine kadar yükseldiği ifade edilebilmektedir. Bunun yanı sıra, pandeminin hali hazırda devam etmesi neticesinde Azerbaycan ekonomisini daha ne kadar etkileyeceği hakkında kesin bilgi vermenin zorluğu nedeniyle pandemi sonrası kamu tarafından alınacak önlemleri de gerekli hale getirdiği belirtilebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Bozkırlı, D., Karaca, N., & Aydoğdu, B. (2016). *Azerbaycan Cumhuriyeti ülke raporu*. İstanbul: T.C. Serhat Kalkınma Ajansı.
- Demir, O., & Esen, A. (2021). Covid 19'un yıkıcı ekonomik etkileri ve Türkiye ekonomisinde dönüşüm ihtiyacı. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 1(6), 88-15.
- Murat, S., & Yılmaz Eser, B. (2013). Türkiyede ekonomik büyüme ve istihdam ilişkisi: İstihdam yaratmayan büyüme olgusunun geçerliliği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(3), 92-94.
- Azərbaycan Mərkəzi Bankı*. (2021). 10 06, 2021 tarihinde www.cbar.az/: <https://www.cbar.az/> adresinden alındı
- Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti*. (2021). 10 10, 2021 tarihinde www.nk.gov.az/: <https://nk.gov.az/az/article/1661/> adresinden alındı
- (2021). 10 7, 2021 tarihinde Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi: https://www.stat.gov.az/source/price_tarif/ adresinden alındı

- KoronaVirus info.* (2021, 10 5). 10 6, 2021 tarihinde [www.koronavirusinfo.az: https://koronavirusinfo.az/storage/app/Pry7bCVpOwv0x0hvs6AnpY4YCWN8Pt9nDlyc7jK5.pdf](https://koronavirusinfo.az/storage/app/Pry7bCVpOwv0x0hvs6AnpY4YCWN8Pt9nDlyc7jK5.pdf) adresinden alındı
- www.konkret.az.* (2020, 12 14). 10 12, 2021 tarihinde KONKRET: <https://konkret.az/sert-karantin-basladi-190-manat-birdefelik-yardim-ne-vaxt-ve-nece-ay-verilecek-resmi-aciqlama/> adresinden alındı
- www.sosial.gov.az.* (2020, 12 30). Azərbaycan Respublikası Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi: https://www.sosial.gov.az/post_420057 adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı.* (2021, 4 6). 10 11, 2021 tarihinde [www.ticaret.gov.tr: https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/azerbaycan/azerbaycan-hukumeti-terafindan-aciklanan-ekonomik-destek-paketi](https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/azerbaycan/azerbaycan-hukumeti-terafindan-aciklanan-ekonomik-destek-paketi) adresinden alındı
- T.C. Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu.* (2020, 7 20). 10 6, 2021 tarihinde <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> adresinden alındı
- Avrasiya Ekonomik İlişkiler Derneği.* (2020, 05 07). 10 13, 2021 tarihinde [www.ekoavrasya.net: https://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=308&lang=TR](https://ekoavrasya.net/Duyuru.aspx?did=308&lang=TR) adresinden alındı
- Haberturk.* (2020, 03 14). 10 6, 2021 tarihinde [www.haberturk.com: https://www.haberturk.com/turkiye-den-azerbaycan-a-kara-ve-hava-yolu-ulasimi-durduruluyor-2613954](https://www.haberturk.com/turkiye-den-azerbaycan-a-kara-ve-hava-yolu-ulasimi-durduruluyor-2613954) adresinden alındı
- (2020, 02 28). 10 6, 2021 tarihinde [www.aa.com.tr: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycanda-ilk-koronavirus-vakasi-tespit-edildi/1748432](https://www.aa.com.tr/tr/dunya/azerbaycanda-ilk-koronavirus-vakasi-tespit-edildi/1748432) adresinden alındı
- (2021). 10 11, 2021 tarihinde [www.markets.businessinsider.com: https://commodities/oil-price?type=wti](https://commodities/oil-price?type=wti) adresinden alındı
- IMF, World Economic Outlook Database .* (2021, Ekim). 10 8, 2021 tarihinde <https://www.imf.org/external/datamapper/LUR@WEO/AZE?year=2021> adresinden alındı
- International Monetary Fund.* (2021). 10 10, 2021 tarihinde [www.imf.org: https://www.imf.org/external/datamapper/LUR@WEO/AZE/GEO](https://www.imf.org/external/datamapper/LUR@WEO/AZE/GEO) adresinden alındı
- Wikipedia.* (2020). 10 12, 2021 tarihinde [www.wikipedia.org: https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycanda_koronavirus_pandemiyas%C4%B1](https://az.wikipedia.org/wiki/Az%C9%99rbaycanda_koronavirus_pandemiyas%C4%B1) adresinden alındı
- worldometers.info.* (2021). 10 10, 2021 tarihinde <https://www.worldometers.info/coronavirus/> adresinden alındı